

Załącznik
do Uchwały Nr XV/97/12
Rady Gminy Osie
z dnia 28 sierpnia 2012 r.

**AKTUALIZACJA
PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI
WIERZCHY
na lata 2010 – 2017**

Wierzchy, sierpień 2012 r.

Zawartość

<u>Wstęp.....</u>	<u>3</u>
<u>1. CHARAKTERYSTYKA MIEJSCOWOŚCI.....</u>	<u>4</u>
a) Lokalizacja.....	4
b) Ludność.....	4
c) Historia.....	4
d) Określenie przestrzennej struktury miejscowości.....	10
<u>2. INWENTARYZACJA ZASOBÓW SŁUŻĄCA UJĘCIU STANU RZECZYWISTEGO.....</u>	<u>11</u>
Ujęcie ogólne	11
Warunki glebowe i klimatyczne	11
Działalność rolnicza	12
Działalność gospodarcza.....	12
Zaopatrzenie w wodę.....	12
Odprowadzenie ścieków.....	13
Przyroda.....	13
Szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe.....	15
Obwody rybackie do użytkowania zorganizowanego:.....	17
<u>3. OCENA MOCNYCH I SŁABYCH STRON MIEJSCOWOŚCI.....</u>	<u>18</u>
<u>4. WIZJA I KIERUNKI ROZWOJU.....</u>	<u>20</u>
<u>5. PLANOWANE INWESTYCJE W MIEJSCOWOŚCI WIERZCHY W LATACH 2010 – 2017.....</u>	<u>21</u>

Wstęp

Obszarem realizacji Planu Rozwoju Miejscowości Wierzchy jest teren tej miejscowości, a czas jego realizacji obejmuje lata 2010 – 2017.

Konieczność opracowania Planu Odnowy Miejscowości wynika z wytycznych Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, a w szczególności wytycznych osi 3 PROW – Działanie Odnowa i Rozwój Wsi.

Oś 3 zakłada między innymi wspieranie działań mających wpływ na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi.

Głównym celem programów odnowy i rozwoju obszarów wiejskich jest wzmocnienie istniejących różnic w poziomie rozwojowym obszarów wiejskich w porównaniu do obszarów miejskich. Program rozwoju miejscowości jest przeważnie składową częścią przeprowadzanych dotąd zadań. Zmierza do poprawy sytuacji gmin oraz wsi, które są im podporządkowane.

Głównymi założeniami Planu Odnowy Miejscowości są m.in.: poprawa warunków życia na terenach wiejskich, zachowanie walorów środowiskowych, rozwój kultury, świetlic wiejskich.

Plan odnowy miejscowości Wierzchy zaplanowany został na okres 8 najbliższych lat. W tym okresie wykonywane będą określone z uwagi na zaplanowane wcześniej cele i priorytety rozwojowe działania inwestycyjne.

Podjęcie do realizacji danego zadania poprzedzone zostanie przygotowaniem niezbędnych opisów i uzasadnień realizacji zadania, opracowaniem zakresu rzeczowego, określeniem kosztów i terminów realizacji.

Plan Odnowy Miejscowości jest dokumentem o charakterze planowania strategicznego i ma na celu stworzenie szczegółowej koncepcji i wizji rozwoju miejscowości oraz pokaże zaangażowanie i aktywność mieszkańców wsi i sołectwa Wierzchy. Określi metody, dzięki którym miejscowość będzie się rozwijać.

Opracowanie i uchwalenie takiego dokumentu stanowi niezbędny warunek przy ubieganiu się o środki finansowe w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 Działanie Odnowa i Rozwój Wsi.

1. CHARAKTERYSTYKA MIEJSCOWOŚCI

a) Lokalizacja

Wieś sołecka Wierzchy leży w zachodniej części Gminy Osie, wzdłuż drogi powiatowej nr 05183 Zdroje – Wierzchy w kierunku Pruskie i Zdroje oraz w kierunku wsi Tleń i dalej Osie. Na skraju wsi znajduje się przysiółek zwany Warszawą, który jest obszarem o zwartej zabudowie zagrodowej.

Powierzchnia sołectwa wynosi 743,11 ha, co stanowi 10,73 % obszaru Gminy Osie.

b) Ludność

Liczba mieszkańców wsi wynosi obecnie 224 osoby, co stanowi ok. 3% ogólnej liczby ludności gminy (stan na 31.12.2011r.). Mężczyźni stanowią 53 % populacji ludności wsi a kobiety 47% w tym aż 57% mieszkańców to osoby powyżej 40 roku życia. Prawie wszyscy mieszkańcy wsi zajmują się uprawą roli, są to gospodarstwa, w których doświadczenie związane z tą dziedziną gospodarki było przekazywane z pokolenia na pokolenie. Tradycyjne sposoby uprawy roli są jednak zastępowane przez rolników nowoczesnymi, które wzbogacają zarówno uprawy jak również są elementem i bardzo dobrym przykładem postępu i modernizacji w dziedzinie rozwoju gospodarstw wsi.

Wieś Wierzchy, jak też cała Gmina Osie znajduje się w obszarze dotknięty bezrobociem strukturalnym. Bezrobocie w gminie przez ostatnich 6 lat kształtuje się na poziomie 10-13 %. Dotyka ono w szczególności wsie, które ze względu na swoje położenie geograficzne, strukturę społeczno – gospodarczą, poziom urbanizacji i infrastrukturę społeczną charakteryzują się małym lokalnym rynkiem pracy.

Specyficzne lokalne uwarunkowania społeczne, w tym struktura zawodowa mieszkańców są przyczyną otwartego podejścia społeczności do walorów kulturowych regionu. Mieszkańcy wykazują zainteresowanie kulturą regionalną, co powoduje, że są świadomi roli regionalnych walorów kulturotwórczych, a także doceniają możliwości rozwojowe swojego regionu.

c) Historia

Historia wsi Wierzchy nierozłącznie związana jest z historią Osia - największej wsi Borów Tucholskich. Pierwsze ślady pobytu człowieka na terenie gminy Osie pochodzą ze środkowej epoki kamienia (mezolitu) przypadającej na lata 8000-4300 p.n.e. i odkryto je w okolicach leśniczówki Orli Dwór. Z okresu następnego, to znaczy z neolitu (lata 4200-1700 p.n.e.) pochodzi znaleziona na terenie Osia siekierka z krzemienia pasiastego, natomiast z epoki brązu (1700-650 r.p.n.e.) znalezione w Miedźnie, siekierka brązowa i w Osiu urna twarzowa. O pobycie na tym terenie ludzi w następnych epokach świadczą pochodzące z epoki żelaza znaleziska z okolic Osia (bransoletka, szpile z główką łopatkową, szczątki rogu do picia oraz szklane kamyki do gry), a w okolicy Jaszczka znaleziono pochodzący z czasów panowania cesarza Trajana (98-117 r. p.n.e.) srebrny denar rzymski.

Okres wędrówki ludów (początek IV w.) spowodował wyludnienie Borów Tucholskich, gęsto zasiedlonych w poprzednich okresach dziejowych. Zjawisko to znalazło swoje odzwierciedlenie również na terenie gminy, bowiem pierwsze wzmianki o osadnictwie na jej terenie pochodzą dopiero z połowy trzynastego wieku i niewiele wskazuje, aby było ono wiele wcześniejsze. Ponowny rozwój osadnictwa na terenach obecnej gminy Osie nastąpił i związany był z intensywną akcją kolonizacyjną zmierzającą do zagospodarowania północnej części kasztelani świeckiej. Początkowo prowadzona była ona wg zasad tzw. Prawa polskiego i z tego okresu pochodzi Miedzno (najprawdopodobniej z początku XIII w.), później na tzw. Prawie niemieckim, a jej efektem było powstanie Osia, Brzezin, Wierchów, Łążka i młyna w Tleniu. Nastąpiło to w drugiej połowie XIII w. ewentualnie w początkach wieku XIV. W XV wieku powstał Jaszcz, w XVI w. Młyn w Żurze, a w XVII w. Oski Piec i Grzybek. Ich powstanie związane jest z działalnością człowieka, dążącego do wykorzystania zasobów przyrody tego terenu i tworzącego młyny, tartaki i smolarnie. Ostatnia faza osadnictwa na terenie gminy związana jest z akcją kolonizacyjną prowadzoną w końcowym okresie istnienia Rzeczypospolitej. W jej rezultacie powstały: Pruskie, Stara Rzeka, Sobiny, Gzelowe. Sieć osadniczą uzupełniają miejscowości powstałe w okresie zaboru pruskiego tj. Szarłata, Grabowa Buchta, nieistniejące już dziś Swatno oraz leśniczówki lub rozwinięte z nich osady leśne np. Dębowiec.

Nazwy geograficzne na terenie gminy są najczęściej pochodzenia miejscowego i w większości odzwierciedlają cechy środowiska geograficzno-przyrodniczego. Tak więc występują nazwy powstałe od cech terenu: Łążek - od łągu czyli łąki wśród pól, Stara Rzeka - od starego koryta Wdy, Wałkowiska - od wyrównanego terenu, Wierzchy od wyrazu wierzch (dawniej wirzch) oznaczającego pagórek, wzniesienie. Od nazw drzew pochodzą nazwy: Osie - od osiki w znaczeniu osikowe, Dębowiec - lasu dębowego, Grabowa Buchta - zakątka, w którym rosną graby, Brzeziny - lasu brzoźowego. Nazwy Tleń i Jaszcz wywodzą się od nazw ryb odpowiednio kleń i jazgarz, a właściwie starszej jej formy "jaszcz". Wątpliwości budzi pochodzenie nazwy Miedzno. I tak niektórzy specjaliści z tego zakresu wywodzą ją od słowa "miedza" inni natomiast od wyrazu miód i w tym przypadku miałyby ona oznaczać wieś lub miejsce obfitujące w miód. Wydaje się to bardzo prawdopodobne ze względu na jego do dziś przyleśne położenie oraz fakt, że dopiero w czasach pruskich pozyskanie miodu z leśnych barci zostało zahamowane. Innego typu pochodzenie mają nazwy miejscowości, które rozwinęły się z dawnych młynów. Istniał bowiem w przeszłości zwyczaj nadawania im nazw od nazwisk lub imion pierwszych właścicieli. I tak nazwa Żur pochodziłaby od imienia Żur, Grzybek od nazwiska grzyb lub grzybek, Ryszka - ryszka. W podobny sposób wywodzi się nazwa Pruskie tzn. od nazwiska Pruski, czyli ten, który wywodził się z Pruszcza oraz Szarłata od imienia Szarlotta.

Teren gminy Osie dzielił losy Pomorza gdańskiego. I tak w XIII wieku znalazł się w państwie książąt gdańsko-pomorskich, a w trakcie postępującego rozbitcia dzielnicowego w dzielnicę świeckiej. Po śmierci w r. 1294 ostatniego z dynastii Mszczuja II wszedł na mocy układu w Kępnie w skład państwa Przemysława II, a później Władysława Łokietka. Jednak w wyniku wydarzeń z lat 1308-1309 znalazł się na ponad 150 lat w rękach zakonu krzyżackiego, w ramach pogranicznej komturii świeckiej. Krzyżacy, mimo że przypisuje się im często prowadzenie polityki eksterminacyjnej i germanizacyjnej wobec ludności nieniemieckiej, respektowali zwyczaje miejscowej ludności i zastane uregulowania prawne, a politykę ich cechował pragmatyzm i dążenie do jak najszybszego zagospodarowania podbitych terenów przez popieranie wsi czynszowych na prawie niemieckim. Klęska zakonu

w wojnie z polską w latach 1409-1411 spowodowała wzrost ucisku fiskalnego na ziemiach pod jego panowaniem. Prawdopodobnie, to było przyczyną powstania dokumentu, z którego czerpiemy pierwsze wiadomości o miejscowościach gminy, występującego w literaturze jako inwentarz lub księga czynszowa.

Niezwykle istotnym momentem w dziejach Pomorza Gdańskiego, a tym samym terenów gminy, była wojna trzynastoletnia. W jej wyniku dzielnica ta została ponownie przyłączona do Polski. Wydarzenie to przyniosło oprócz zmian politycznych również zmiany ekonomiczne, polegające na dążeniu do unifikacji tych terenów z pozostałymi ziemiami polskimi, w tym rozwoju gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej. Efektem tego było - najprawdopodobniej - powstanie folwarku we Wierzchach. Lata po zawarciu pokoju toruńskiego były w historii tych ziem okresem spokoju, a ludność wiejska, o ile kraju nie nawiedzały klęski nieurodzaju, żyła dostatnio. Najazd na Pomorze Gdańskie króla szwedzkiego Gustawa Adolfa przerwał okres pokojowego rozwoju prowincji. Trwające w latach 1626-1629 walki nie oszczędziły również rejonu Osia. Król Władysław IV jeszcze w roku 1643, oddając w wieczyste użytkowanie oskiemu sołtysowi Franciszkowi Nieradzkiemu dobra sołeckie, czynił to tytułem rekompensaty za spustoszenia okresu wojny, w tym utratę dokumentów potwierdzających przywileje nadane jeszcze przez krzyżaków. Ćwierć wieku później, w okresie potopu szwedzkiego (1655-1660), teren gminy znów znalazł się w ogniu walk. Kilkuletnia okupacja szwedzka, toczona w oparciu o Bory Tucholskie wojna partyzancka, przemarsze regularnych armii, które nie mogły nie korzystać z przebiegających przez gminę szlaków komunikacyjnych, spowodowały, że w roku 1664 dokonujący lustracji komisarze królewscy zastali tragiczny jej obraz. We wszystkich wsiach naliczono jedynie 3 gburów podczas, gdy w roku 1649 w samym Osiu było ich 18. Zniszczone i opustoszałe były młyny w Żurze i Grzybku, piec smolarny w Oskim Piecu, folwark we Wierzchach. Powszechne było zjawisko ponownego odtwarzania, na podstawie relacji świadków zaginionych dokumentów lokacyjnych.

Mimo, że nie dysponujemy bezpośrednimi relacjami nic nie przemawia za tym, aby teren gminy oszczędziły wojny toczne w XVIII wieku, to jest wojna północna: (1700-1721), wojna o tron polski (1733-1735), wojna siedmioletnia (1757-1763), konfederacja barska (1768-1772). Maszerujące przez teren Pomorza wojska szwedzkie, pruskie, rosyjskie i polskie w równym stopniu przyczyniały się do wyniszczenia gospodarczego regionu. Wszystkie nakładały kontrybucje, żądały paszy, żywności i podwód, nie unikały gwałtów mordów i pożogi. 5 sierpnia 1772 podpisany w Petersburgu między Prusami, Rosją i Austrią, układ rozbiorowy oderwał od Polski Prusy Królewskie. We wrześniu tego roku, z wkraczającymi wojskami pruskimi przybyły na Pomorze ekipy urzędnicze, które przejęły władzę cywilną i wcielały nowe zasady ustrojowe i administracyjne. Obowiązek zapoznania z patentem okupacyjnym szlachty i włościan powiatu świeckiego spoczywał na pełniącym funkcję sędziego ziemskiego, właścicielu Jaszczka Józefie Płaskowskim. W tym samym miesiącu burmistrzowie Świecia i Nowego oraz sołtysi złożyli w Malborku przysięgę hołdowniczą. Pierwszy, trwający do wojen napoleońskich, okres rządów pruskich zahamował ożywioną akcję osadniczą trwającą na terenie pow. świeckiego w pół. XVIII w. Ograniczony na rzecz administracji państwowej został samorząd gromadzki, wprowadzono pruski system pieniężny i podatkowy, system miar i wag oraz niemiecki język urzędowy. Ważnym momentem polityki pruskiej było zarządzenie Fryderyka II, na mocy którego w każdej wsi w domenach królewskich powitały szkoły ludowe oraz rozporządzenie z 1776 r. nakazujące posyłanie do szkół dzieci w wieku 5-13 lat.

Wielkie wydarzenia przełomu XVIII i XIX w. dotknęły również teren gminy. Klęska Prus w wojnie z Francją spowodowała, że wojska Napoleona wkroczyły w roku 1806 na ziemie polskie. W sierpniu 1807 r. uchodziła przez Osie do Królewca pruska rodzina królewska, a król Fryderyk Wilhelm IV jeszcze w roku 1850, podczas pobytu w Świeciu, wspominał: "Osie, mój Boże, tam byłem w roku 1807". W tym samym miesiącu opuścił je pruski batalion piechoty, a jego miejsce zajął oddział polskiej jazdy, do którego zadań należało patrolowanie Borów Tucholskich i osłona głównego zgrupowania wojsk polskich. W trakcie ofensywy polskiej w kierunku Tczewa przebywał w Osiu Jan Henryk Dąbrowski, który w ostatnich dniach stycznia rezydował u leśnego, a później polecił założenie tu pod nadzorem tego ostatniego magazynu dla oddziałów polskich walczących na północnym skraju Borów Tucholskich. Mimo zdobycia przez wojska polskie Pomorza Gdańskiego nie weszło w skład utworzonego na mocy traktatu w Tyłży Księstwa Warszawskiego. W roku 1812 drogami gminy maszerowały wojska francuskie na podbój Rosji, tędy też wracały pod koniec 1812 i na początku 1813. Pozostałością po tych wydarzeniach jest tzw. "trakt napoleoński" czyli zmodernizowany odcinek traktu prowadzącego z Tucholi w kierunku Nowego, którego pozostałości zachowały się w okolicach Tlenia oraz liczne podania nawiązujące tematycznie do tego, niewątpliwie dużego wydarzenia w dziejach miejscowości, które znalazły się na trasie marszu "wielkiej armii". Równolegle nastąpił dynamiczny wzrost zaludnienia terenu gminy. Na przykład liczba mieszkańców Osia wzrosła z ok. 250 w r. 1773, do 1273 w r. 1868 i 1903 w r. 1885, Wierzchów z 83 w r. 1773 do 383 w r. 1885, Brzezin z 125 w r. 1773 do 382 w r. 1885, Miedzna ze 149 w r. 1773 do 419 w 1868.

Szczególnego znaczenia nabrało w tym okresie Osie, które zawdzięczało wzrost ludności z jednej strony rozwojowi przemysłu drzewnego, z drugiej rzemiosła i handlu, obsługujących północno-zachodnią część powiatu świeckiego, znacznie oddaloną od obu jego ośrodków miejskich i do tego ze znacznym opóźnieniem włączoną w obręb sieci kolejowej. Równocześnie jednak wystąpiło na tym terenie zjawisko znane jako przeludnienie wsi. Nie zaowocowało ono - jak w innych rejonach polski - emigracją za ocean, ale zjawiskiem specyficznym dla rejonu, który stwarzał duże możliwości pracy zimą w lasach, a mianowicie migracją sezonową 6-9-miesięczną do pracy w rolnictwie na terenie Meklemburgii, Pomorza zachodniego i Brandenburgii. Wg danych landratu świeckiego z roku 1895 z miejscowości wchodzących w skład obwodów wójtowskich Osie I i Osie II, a obejmujących wschodnią część obecnej gminy do pracy wędrowało 1070 Osian, to jest 25,5% ogółu ludności (4172), a z obwodu Łązek 173 osoby tj. 6% z ogólnej liczby 2889 mieszkańców.

Rozwój gospodarczy gminy, jaki nastąpił pod koniec XIX i na początku XX wieku związany był z jednej strony z napływem gotówki przywożonej przez robotników sezonowych, z drugiej z rozwojem zakładów przemysłowych związanych z wykorzystaniem miejscowych zasobów surowcowych. I tak pod koniec panowania pruskiego funkcjonowało na tym terenie 6 tartaków, a nadwyżki drewna spławiano Wdą do tartaków w Przechowie i Grudziądzu. Równolegle nastąpił rozwój placówek handlowych, a ciekawostką może być fakt, że istniało aż osiem restauracji.

Druga połowa XIX wieku to okres odrodzenia narodowego na Pomorzu. Mieszkańcy Borów Tucholskich żywo zareagowali na wydarzenia powstania styczniowego. Akta policji pruskiej mówią, że w Osiu rekrutowano ochotników do oddziałów powstańczych, a parobek z Łązka Mateusz Gibas oraz leśniczy z Jaszczu Michał Jankowski brali bezpośredni udział w walkach na terenie królestwa. Klęska powstania doprowadziła do przewartościowania

w myśleniu o odzyskaniu niepodległości. Na czoło wysunęła się idea pracy organicznej. Paradoxem jest fakt, że w Osiu zapoczątkował ją i największe zasługi tam położył Niemiec z pochodzenia ks. Józef Semrau oraz przysłany przez władze pruskie w celu naprawy skutków jego działania, również Niemiec z pochodzenia, ks. August Masłowski, którego działalność tak scharakteryzował, wielce zasłużony dla polskośći Pomorza, ks. Józef Dembieński: "nadprezydent v. Gosster doznał jednak przykrego zawodu, gdyż ks. Masłowski wstąpił w ślady swojego poprzednika. Zaprzyjaźniwszy się z ówczesnym gorliwym działaczem na tamtejszym gruncie, doktorem drzycimskim, z nim razem działał na korzyść sprawy polskiej".

Jednocześnie z tworzonymi pod patronatem księży organizacjami gospodarczymi, jak spółka zarobkowa i parcelacyjna, filia jeżewskiego "Kupca", czy kulturalnymi, jak utworzony przy kościele chór "Cecylia", na terenie Osia rozwinęły działalność inne organizacje o podobnym charakterze. Tak więc powstały towarzystwa przemysłowe i towarzystwo ludowe, a działalność kulturalno-oświatową prowadziły towarzystwo czytelni ludowych i założone w roku 1912 gniazdo "Sokoła". Wzrost świadomości narodowej znalazł odbicie w okresie strajku szkolnego, do którego, jak podają dostępne źródła, przystąpiły na terenie gminy dzieci w Starej Rzece i Brzezinach.

W styczniu 1920 r. wkroczyły na teren Pomorza oddziały generała Hallera, przyłączając je na mocy postanowień traktatu wersalskiego do Polski. Okolice Osia znalazły się w ramach utworzonego województwa pomorskiego, a ściślej w północno-wschodniej części powiatu świeckiego.

W roku 1933 w wyniku reformy administracyjnej Osie zostało siedzibą gminy zbiorczej, w której skład weszły poza nim: Jaszcz, Brzeziny, Grabowa Buchta, Wałkowiska, Żur, Miedzno, Stara Rzece, Radańska, Tleń, Wierzchy, Pruskie, Łązek, Łącki Piec, Zazdrość i Laski. Jej granice przetrwały z niewielkimi zmianami do dnia dzisiejszego, bowiem tylko Łącki Piec, Zazdrość i Laski zostały w okresie powojennym przyłączone do gminy Śliwice. Na terenie gminy działało osiem tartaków zatrudniających 181 pracowników, zakład meblarski - 20 pracowników, zakład betoniarski - 5 pracowników, po kilka zakładów stolarskich, kołodziejskich, krawieckich, szewskich, piekarniczych, masarskich, ciesielskich, kowalskich i innych. Istniało ponad 20 sklepów kolonialnych i 10 restauracji.

15 lutego 1930 roku została oficjalnie oddana do użytku Elektrownia Żur, która wraz z folwarkiem we Wierzchach, Osiu, Jaszczu i Grabowej Buchcie dopełniała obraz życia gospodarczego gminy i rynku pracy.

Lata międzywojenne, to również rozwój życia politycznego, społecznego i kulturalnego. Wśród organizacji politycznych prym wiodły stronnictwa narodowe i narodowa partia robotnicza, dla których Osie było ostoją. Wśród organizacji społecznych dużą popularnością cieszyło się towarzystwo powstańców i wojaków, którego koła istniały w Osiu, Miedznie, Starej Rzece, Łązku, towarzystwa młodzieży polsko-katolickiej - Osie, Łązek i Miedzno. W Osiu ponadto działały: towarzystwo gimnastyczne "Sokół", związek inwalidów wojennych, "Ogródek" przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego, towarzystwo czytelni ludowych oraz sięgające rodowodem czasów pruskich chóry "Cecylia", "Moniuszko", "Dzwon" i "Lutnia", a od 1939 r. "Halka". Prężnie działały też "utworzone jeszcze w czasach zaboru" placówki ochotniczej straży pożarnej w Osiu, Miedznie i Łązku oraz kółka rolnicze w Osiu i Łązku, a także towarzystwa rzemieślników i towarzystwo kupców.

W momencie niemieckiego ataku na Polskę, 1 września 1939 r. Gmina Osie znalazła się na bezpośrednim zapleczu frontu. 2 września okolice Osia były wielokrotnie bombardowane. Straty poniosła uchodząca ludność cywilna oraz wycofujące się oddziały 2 pułku szwoleżerów i 2 samodzielnego batalionu strzelców. 3 września do Osia wkroczyły wojska niemieckie. Podobnie jak na terenie całego Pomorza Niemcy rozpoczęli rządy od wprowadzenia restrykcyjnego prawa dla ludności polskiej i eksterminacji osób, które ich zdaniem mogły zagrozić panowaniu III rzeszy. W kościele utworzony został, istniejący do XI 1939 r., obóz przejściowy dla ludności cywilnej i żołnierzy polskich.

Warunki okupacji spowodowały na Pomorzu rozwój ruchu partyzanckiego. Lasy na północ od Osia stały się ostoją partyzantów "Graba", grupy Feliksa Warczaka i innych. Było to powodem umieszczenia w Osiu oddziału antypartyzanckiego "Jagdkommando", który brał udział w pacyfikacjach rejonu, w tym również w stoczonych w lasach między leśniczówką Pohulanka a Błędnem największej bitwie partyzanckiej na Pomorzu. Jego też dziełem było zamordowanie pod zarzutem współpracy z partyzantami mieszkańców wsi Radańska. Panowanie Niemców na terenie gminy zakończyło się w drugiej dekadzie lutego 1945 r., kiedy to wchodzące w skład 49 armii generała Griszina 385 i 191 dywizje piechoty zdobyły 17 lutego Osie. Działania wojenne nie spowodowały w skali gminy wielkich strat materialnych. Zniszczeniu uległy mosty na Wdzie oraz centrum Osia. Trudniej natomiast ocenić straty ludzkie.

Po II wojnie światowej gmina pozostała na uboczu przemian gospodarczych. Przeprowadzona została reforma rolna, pozostałą część ziemi dawnych folwarków przejęły państwowe gospodarstwa rolne, a znaczną ilość gospodarstw opuszczonych przez ludność niemiecką objęli repatrianci ze wschodu. Nastąpiła migracja ludności gminy na ziemie odzyskane. Ostatecznie liczba mieszkańców gminy ustabilizowała się na poziomie 5,3 tys. osób i od wielu lat utrzymuje się w tych granicach.

W latach powojennych nastąpił upadek rozwijającego się przed wojną przemysłu drzewnego. Jego tradycje podtrzymywała do lat dziewięćdziesiątych Spółdzielnia Pracy "Zgoda" i kilka zakładów rzemieślniczych, w tym we wsi Tleń. Od lat dziewięćdziesiątych wyraźnie zauważalny jest ponowny rozwój tej dziedziny gospodarki.

Rozbudowie uległy dotychczasowe zakłady rzemieślnicze, w tym: kilka zatrudniających od kilkunastu do kilkudziesięciu pracowników oraz jeden mający charakter kilkusetosobowego przedsiębiorstwa. Wspomniane zakłady wraz z tymi, które przetrwały okres przemian gospodarczych z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych tworzą rynek pracy, zapewniający miejsca pracy, już nie tylko mieszkańcom gminy, gmin ościennych, ale i powiatu świeckiego.

W całym okresie wieś Wierzchy stanowiła rejon o charakterze rolniczym. Charakter ten zachował się do dzisiaj, przy czym grunty rolne znalazły się w posiadaniu mieszkańców wsi. W okresie powojennym we wsi powstał ośrodek kolonijny dla dzieci i młodzieży. Obiekt ten użytkowany sezonowo istnieje do dnia dzisiejszego. Dalszemu rozwojowi gospodarczej winno sprzyjać systematyczne podnoszenie standardów usług komunalnych i turystycznych, zwiększenie oferty turystycznej, realizacja gminnych programów rozwojowych oraz coraz szersza promocja terenu gminy i jej walorów przyrodniczych i krajoznawczych.

d) Określenie przestrzennej struktury miejscowości.

Cechy charakterystyczne istniejącej zabudowy gminy

Zabudowa wsi - skoncentrowana

Zabudowa mieszkaniowa, w większości powstała w XX w., charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem form elewacji, przy przewadze dachów wysokich. Wieś ma charakter ulicówki i zabudowaniami położonymi wzdłuż drogi powiatowej (nr 05183 Zdroje – Wierzchy) w kierunku Pruskie i Zdroje oraz w kierunku wsi Tleń i dalej Osie. Na skraju wsi znajduje się przysiółek zwany Warszawą, który jest obszarem o zwartej zabudowie zagrodowej.

Zabudowa usług publicznych

Na terenie wsi istnieje Szkoła Podstawowa z biblioteką i izbą tradycji regionalnej. Pozostałe elementy usług publicznych (ośrodek zdrowia, kościół, gimnazjum) znajdują się we wsi gminnej lub bliżej położonym Tleniu. Zabudowa usytuowana wewnątrz zwartej zabudowy wsi, oraz utrudnienia z wykupem terenów prywatnych, uniemożliwiają w wielu przypadkach rozbudowę przestrzenną. Ograniczenia terenowe mogą spowodować, ze względów ekonomicznych, potrzebę realizacji niektórych funkcji na nowych terenach obecnie nie zainwestowanych.

Zabudowa na terenach otwartych

Zabudowa siedliskowa na obszarach poza skoncentrowanymi układami wsi sołectkiej Wierzchy, rozmieszczona jest dość regularnie na wszystkich terenach nie będących lasami (np. około 30 siedlisk) w kompleksie terenów rolniczych obejmujących otwarty obszar. Stan techniczny zabudowy siedliskowej i mieszkaniowej, poza obszarami skoncentrowanej zabudowy wsi, jest w większości starej zabudowy powstałej przed 1945 r. zły, co potwierdza dokumentacja fotograficzna opracowana w 1997 r. w ramach elaboratu kulturowego do planu ochrony Wdeckiego Parku Krajobrazowego.

Tereny otwarte

Obszary nie zalesione, których areał przestrzeni wolnej od zabudowy siedliskowej wynosi 70% zawarty jest w centralnej i wschodniej części sołectwa. Zwarta zabudowa wsi opiera się w północnej i zachodniej części na zalesionych gruntach Lasów Państwowych.

2. INWENTARYZACJA ZASOBÓW SŁUŻĄCA UJĘCIU STANU RZECZYWISTEGO

Ujęcie ogólne

Wieś sołecka Wierzchy jest miejscowością typowo rolniczą ponad 80% areалу sołectwa stanowią użytki rolne. W miejscowości znajduje się 28 gospodarstw, w tym 11 o powierzchni przekraczającej 12 ha.

Centrum kulturalno-oświatowe pełni Szkoła Podstawowa wraz z placem zabaw, trawiastym boiskiem sportowym. W budynku znajduje się biblioteka i izba tradycji regionalnej.

Wieś posiada niewielki budynek murowany służący jako remiza dla OSP Wierzchy, której aktywność w ostatnich latach znacznie zmalała.

Na terenie wsi, w jej północnej części znajduje się czynne od 1993 r. Składowisko Odpadów Komunalnych, o ograniczonej funkcjonalności z powodu otwarcia w roku 2001 składowiska w Osiu, i zamknięte w lipcu 2012 r.

Na terenie wsi w zabytkowym parku znajduje się budynek pełniący funkcję ośrodka kolonijnego wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

Strukturę gruntów sołectwa przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie powierzchni sołectwa

Grunty z zabudowaniami 14,31 ha

Grunty orne 403,66 ha

Łąki 132,77 ha

Nie użytki 40,14 ha

Pastwiska 29,72 ha

Lasy 58,42 ha

Drogi 15,96 ha

Cmentarze 0,22 ha

Wody 12,10 ha

Warunki glebowe i klimatyczne

Gleb o wysokiej bonitacji klas I - III jest w gminie Osie znikoma ilość na gruntach ornych 1,7% a na użytkach zielonych 0,1%. Największy odsetek na gruntach ornych stanowią gleby klasy V - 33,1%. Gleb średniej klasy IV a i IV b jest łącznie w Osiu 43,8 ha. Grunty orne zajmują generalnie gleby bardzo lekkie, piaszczyste zawierające w wierzchnich warstwach piaski: gliniaste lekkie, piaski słabo gliniaste i luźne oraz częściowo piaski słabo gliniaste pylaste i pyły zwykłe. Gleby są okresowo za suche z powodu słabego piaszczystego składu mechanicznego wierzchnich warstw profilu glebowego i położenia w terenie płaskim bądź lekko falistym o dobrym odpływie wód i niskim poziomie wód gruntowych. Gleby klasy IV a i IV b zaliczane są do kompleksu przydatności rolniczej 5 - żytniego dobrego i 6 - żytniego słabego i należą do typu gleb bielcowych, bądź brunatnych wyługowanych

o odczynie kwaśnym. Gleby klasy V i VI zaliczane są do 6 -żytniego słabego i 7 - żytniego bardzo słabego.

Użytki zielone zajmują łąki i pastwiska w klasie V (kompleks 32 - użytki zielone słabe i bardzo słabe, czasem 2z - średnia), na ogół pochodzenia organicznego, leżące na torfach niskich. Ponad 25% produkcji roślinnej pochodzi z użytków zielonych. Trwałe użytki zielone pokrywają w ponad 100% potrzeby na pasze objętościowe pogłównia bydła i koni. Stopień zaspokojenia potrzeb melioracyjnych wynosi dla użytków rolnych 61,1%, natomiast dla gruntów ornych 29,9% (bardzo niski) a dla użytków zielonych 88,5%.

Około 127 ha użytków rolnych wymaga odbudowy, bądź modernizacji i 44 - nowych melioracji (w tym 24 na gruntach ornych).

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi 49 i należy do najniższych w województwie. Wskaźnik bonitacji dla gleb wynosi 34,4 i również jest jednym z najniższych w województwie. Korzystny jest agroklimat (8,8 na 10 punktów możliwych), warunki wodne słabe (1,9 punktów na 5 możliwych) i średnia rzeźba terenu (3,9 punktów na 5 możliwych).

Działalność rolnicza

Na terenie sołectwa Wierzchy funkcjonuje 28 typowych gospodarstw rolnych o łącznej powierzchni 212 ha. W większości przypadków ich właściciele prowadzą inne formy życia zawodowego, dorabiając dorywczo lub etatowo w pobliskich zakładach pracy, głównie Osiu i Tleniu.

Działalność gospodarcza

1. Usługi leśne
2. Sklep spożywczo-przemysłowe
3. Zakłady przetwórstwa drewna
4. Usługi transportowe

Zaopatrzenie w wodę

Wieś Wierzchy zwodociągowana jest w 100 %. Woda dostarczana jest z wodociągu grupowego, wiejskiego w Tleniu. Hydrofornia ze stacją uzdatniania zlokalizowana jest na obrzeżach wsi Tleń i obsługuje ponadto wsie: Łązek, Tleń, Pruskie i Łąski Piec w gminie Śliwice.

Wydajność ujęć przedstawia się następująco:

- ujęcie w Tleniu - z pokładów czwartorzędowych o głębokości 44 i 44 m p.p.t., wydajność 26,00 i 19,00 m³/godz ;
- rozprowadzana jest sieciami wodociągowymi o średnicach $\varnothing$ 90÷225 mm.

Zużycie wody z wodociągów zbiorowego zaopatrzenia w gospodarstwach domowych systematycznie zwiększa się. W roku 1990 zużycie wody w gminie wynosiło 13,6 m³/rok/1 mieszkańca, w roku 2009 zużycie wody wynosiło już 36,3 m³/1 mieszkańca/rok.

Odprowadzenie ścieków

W gminie Osie pracuje grupowa oczyszczalnia ścieków we wsi Osie

- mechaniczno - biologiczna oczyszczalnia ścieków o przepustowości Q d śr - 980 m³, Q dmax - 1540 m³.

Za pomocą przepompowni we Wierzchach i Tleniu obsługuje ona wieś Wierzchy - w której sukcesywnie realizowana jest budowa przyłączy sanitarnych do istniejących kolektorów. Wieś Wierzchy skanalizowana jest w 90% %. W pozostałych nieruchomościach planuje się budowę przydomowych oczyszczalni ścieków, co pozwoli na całkowite rozwiązanie gospodarki ściekowej we wsi. Odbiornikiem ścieków oczyszczonych z oczyszczalni ścieków jest rzeka Wda.

Przyroda

Obszar wsi zawarty jest w granicach Wdeckiego Parku Krajobrazowego

Wdecki Park Krajobrazowy znajduje się na skraju intensywniejszej penetracji turystycznej. Obszar objęty Parkiem charakteryzuje słaba sieć komunikacyjna, wysoki stopień lesistości, niski stopień zaludnienia, pierwotne drzewostany, relatywnie duży udział stosunkowo czystych wód, liczne stanowiska flory i fauny.

Obszar parku podlega licznym procesom degradacyjnym związanym z punktowym zrzutem ścieków, zanieczyszczeniami antropogenicznymi o charakterze obszarowym lub liniowym, intensywniejszym ruchem turystycznym w niektórych rejonach, itp.

- 75,3% Wdeckiego Parku Krajobrazowego tj. 14 440,62 ha znajduje się na terenie gminy, (lasy - 9 756 ha, wody - 525 ha, tereny pozostałe /zabudowane, rolne, komunikacja/ -4 159,62 ha.)
- obejmuje swym zasięgiem duży fragment centralnej części gminy, w jego granicach znajduje się część zlewni chronionej rz. Wdy
- ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Bydgoskiego nr 52/93 z 16.02.1993 r. (Dz. Urz. Woj. Bydg. nr 10 poz. 133),
- zakres nakazów i zakazów obowiązujących w Parku zawarty jest w cyt. wyż. Rozporządzeniu Wojewody Bydgoskiego Nr 31/98 z 11.08.1998 r.,
- wszelkie obiekty i urządzenia lokalizowane na obszarze Parku - nie mogą wpływać ujemnie na jego walory przyrodnicze i krajobrazowe. nie mogą również prowadzić do degradacji wód, powietrza, gleb i szaty roślinnej oraz do zmian stosunków wodnych.
- integralnymi częściami Parku jest pięć stref ochronnych, w tym dwa tzw. obszary wyłączone (o statusie strefy ochronnej) obejmujące okolice w. Osie i Tlenia oraz trzy obszary zewnętrzne („a”, „b” i „c”). Na tych terenach brak jest dotychczas obowiązujących ograniczeń.

W okolicach wsi Wierzchy położone są nw. rezerwaty przyrody:

1. rezerwat przyrody „Jezioro Martwe”

- powierzchnia 4,07 ha,
- cel ochrony - zachowanie, ze względów naukowych i dydaktycznych torfowisk przejściowych i wysokich, oraz brzozy bagiennej,

- ustanowiony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 12.11.1996 r. (MP nr 75, poz. 685);

2. rezerwat przyrody „Jezioro Ciche”

- powierzchnia 37,96 ha,
- rezerwat wodny i florystyczny,
- ustanowiony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 26.01.1994 r. (MP nr 75 poz. 685);

i rezerwaty dalsze:

- **rezerwat przyrody „Dury”**
  - powierzchnia 12,59 ha
  - obszar Nadleśnictwa Osie
  - ustanowiony zarządzeniem Min. Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 26.03.1975 r. (MP nr 11, poz. 64)
  - ochronie podlega 5 jezior dystroficznych, roślinność skąpożywna torfowiska przejściowego
- **rezerwat przyrody „Brzęki im. Zygmunta Czubińskiego”**
  - powierzchnia 102, 21 ha
  - obszar Nadleśnictwa Osie i leśnictwa Dębowice
  - ustanowiony zarządzeniem Min. Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 26.03.1975 r. (MP nr 11, poz. 64 § 5), które określa sposób gospodarowania na terenie rezerwatu
  - ochroną objęty jest naturalny las mieszany (dębowo - grabowy) z udziałem brekinii
- **rezerwat przyrody „Jezioro Miedzno”**
  - powierzchnia 86,01 ha (Jez. Miedzno - 21,42 ha, bagno - 64,11 ha, las - 0,48 ha)
  - obszar nadleśnictwa Osie i leśnictwa Orli Dwór
  - ustanowiony zarządzeniem nr 180 Min. Przemysłu Drzewnego i Leśnictwa z 4. 11. 1968 r. (M.P. nr 49, poz. 340) dla zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych miejsc lęgowych i żerowisk ptaków wodnych i błotnych

Teren wsi zawarty jest także w innych formach ochrony przyrody:

Śliwicki Obszar Chronionego Krajobrazu

- obszar ten obejmuje zachodnią część gminy Osie (od Tlenia i Wierzchów w kierunku Łążka i Tucholi)
- ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Bydgoskiego Nr 9 z 14 czerwca 1991 r. (Dz. Urz. Woj. Bydg. Nr 17 z 10.07.1991 r.) określającym zasady gospodarowania na tym terenie. Ograniczenia w gospodarowaniu zmierzają do maksymalnego zachowania stanu naturalnego

środowiska przyrodniczego, z jednoczesnym udostępnieniem na określonych zasadach wybranych terenów do użytkowania rekreacyjnego.

Pomniki przyrody

Na terenie gminy Osie znajdują się również 72 pomniki przyrody - ustanowione Rozporządzeniem Wojewody Bydgoskiego. Na terenie sołectwa Wierzchy zarejestrowano 16 pomników przyrody ożywionej i nieożywionej. W rejestrze znajdują się pojedyncze drzewa lub grupy drzew.

Użytki ekologiczne

Na terenie sołectwa są dwa użytki ekologiczne. Są to głównie bagna, łąki bądź pastwiska z roślinnością hydrofilną, położone głównie na terenach leśnych. Ustanowione one zostały również Rozporządzeniami Wojewody Bydgoskiego.

Stanowiska zwierząt chronionych

Ochroną gatunkową na terenie sołectwa Wierzchy objęte są stanowiska zwierząt chronionych takich jak: bóbr europejski, wydra, bocian czarny, rybołów, żuraw, kania ruda i czarna, ptaki błotne i pływające, nietoperze, ptaki śpiewające.

Zespół przyrodniczo - krajobrazowy „Rzeki Prusiny”

Powierzchnia 234,32 ha. Grunty prywatne, gminne, Skarbu Państwa, lasów państwowych (nadleśnictwo Osie). Jest to fragment doliny rzeki otoczonej lasami. Występuje tu wiele rzadkich gatunków roślin charakterystycznych dla siedlisk łąkowych. Ustanowiony Rozporządzeniem nr 14/97 Wojewody Bydgoskiego z 14.04.1997 r. (Dz. Urz. Woj. Bydg. nr 16 poz. 79).

Zagrożenia zewnętrzne

Walory przyrodniczo - krajobrazowe gminy, z rzeką Wdą i jej spiętrzeniem spowodowanym uruchomioną w 1930 r. elektrownią wodną Żur, licznymi jeziorami: Wierzchy, Mukrz, Miedzno, Piaseczno, Dury, Rudolinek, Ciche, Martwe, Starnie, Czerno, rzekami Ryszką, Prusina i Sobińską Strugą spowodowały rozwój funkcji turystycznych, zwłaszcza we wsi Tleń i dalej wsiach satelitarnych, jak Wierzchy, Pruskie, Łązek, wspomaganych gospodarką i usługami wsi Osie.

Szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe

Szlaki turystyczne, których lokalizacja początku i końca pozwala na przejście w ramach rekreacji jednodniowej sprowadza się do trzech szlaków w rejonie Tlenia:

- 1) im. Zagłoby Zyglera - wokół Jez. Żurskiego,
- 2) „Piętaszków” - wokół jez. Mukrza

Dwa wyżej wymienione szlaki turystyczne spełniają swą funkcję zarówno dla turystyki kwalifikowanej jak i dla amatorów świątecznych wypadów turystycznych dzięki powiązaniu z bazą informacyjną, gastronomiczną i noclegową.

Pozostałe szlaki, których fragmenty przebiegają przez teren gminy, nie spełnią takiej funkcji ze względu na brak zamknięcia w jednym punkcie oraz brak powiązania z głównym (czytelny) układem dróg kołowych. Mogą one służyć wyłącznie turystyce kwalifikowanej, niezależnej od infrastruktury obsługującej turystów zmotoryzowanych i wymagających bazy gastronomicznej lub noclegowo - gastronomicznej. Trasy szlaków turystycznych są znacznie oddalone od terenów zabudowanych, co może ograniczać możliwość ich wzbogacenia o formy obsługi żywieniowej, zorganizowanej na bazie istniejącej zabudowy siedliskowej.

Łącznie przez obszar Wdeckiego Parku Krajobrazowego prowadzi 9 oznakowanych szlaków pieszych (ich przebieg przedstawiono na planszy „Uwarunkowania kulturowe”):

1. szlak „STU Z NIEBA” (BY-2018), długości 58,5 km, koloru czerwonego, ze Szlachty (PKP) przez Śliwice - Śliwiczy - **Starą Rzekę** do Warlubia (PKP);
2. szlak „HARCERZY ŚWIATOWIDA” (BY-2021), długości 10,4 km, koloru niebieskiego, z **Łązka** (PKP) do **Starej Rzeki** (most);
3. szlak „WSZĘDOŁAZÓW” (BY-2025), długości 28,8 km, koloru niebieskiego, z Cekcyzna (PKP) przez Zielonkę - Zdroje - **Wierzchy** do **Tlenia** (camping PTTK);
4. szlak „CISÓW STAROPOLSKICH” (BY-2015), długości 26,7 km, koloru zielonego, z Błędzimia (PKP) opodal rezerwatu przyrody „CISY STAROPOLSKIE” im. LEONA WYCZÓŁKOWSKIEGO” - Wierzchy do Tlenia (PKP);
5. szlak „PIĘTASZKÓW” (BY-2023), długości 4,7 km, koloru żółtego, wokół jeziora Mukrza (camping PTTK w Tleniu - skrzyżowanie dróg leśnych);
6. szlak „ŚCIEŻKA ZAGŁOBY” (BY-2019), długości 19,5 km, koloru czarnego z Tlenia (camping PTTK) - opodal jez. Piaseczno - przez Starą Rzekę do stacji PKP w Osiu;
7. szlak „Zdzisława ZAGŁOBY ZYGLERA” (BY-2020), długości 18,1 km, koloru czerwonego, z Tlenia przez Grzybek - Skrzyniska do wsi Wierzchy (PKS);
8. szlak „ALFONSA HOFFMANA” (BY-2068), długości 39,0 km (w obrębie woj. bydgoskiego), koloru żółtego z Błędna przez Starą Rzekę - Tleń - Żur do Leosi (PKP);
9. szlak łącznikowy (BY-2069), Osie PKS - szlak BY20c, długości 4,0 km, koloru zielonego.

W ostatnim okresie (rok 2009) podjęto działania do stworzenia jednolitej sieci szlaków w oparciu o tzw. Centrum Nordic Walking przeznaczony dla wszelkiego rodzaju turystyki aktywnej. Projekt oparty został o wieś Osie i Tleń z której wywodzić się będą nowo identyfikowane szlaki dla aktywnych. Jednak popularność tej formy rekreacji wskazuje na dalszy rozwój w oparciu o inne wsie gminy Osie.

Obwody rybackie do użytkowania zorganizowanego:

Na terenie gminy Osie Wojewoda Bydgoski ustanowił [rozp. nr 24/97 z dn. 22.07.1997 r. - Dz. Urz. Woj. Bydg. Nr 28, poz. 138 z dnia 23.07.1997 r.] następujący podział wód płynących na obwody rybackie w ramach III. obwodów rybackich rzeki Wdy i jej dorzecza:

- a) (4) obwód rybacki rzeki Wdy nr 2 „Zalew Żur” (od mostu w miejscowości Błędno do górnego stanowiska zapory ziemnej elektrowni Żur wraz z zalewem Żur - zbiornik zaporowy rz. Wdy),
- b) (5) obwód rybacki jezior Wierzchy, Gonionek i Czerno w zlewni „Zalewu Żur” (łącznie ze strugami łączącymi je z Zalewem Żur),
- c) (6) obwód rybacki rzeki Prusiny (wraz ze strugą Śliwiczka),

Powyższy wykaz obejmuje obwody w obrębie wsi Wierzchy.

3. OCENA MOCNYCH I SŁABYCH STRON MIEJSCOWOŚCI

Silne strony:

1. Wysoka wartość przyrodnicza gminy Osie (położenie w obrębie Wdeckiego Parku Krajobrazowego)
2. Wysoka lesistość gminy – 72%
3. Ukształtowana marka turystyczna „Bory Tucholskie”
4. Ukształtowana marka turystyczna „Tleń”
5. Udział Gminy w Związku Miast i Gmin Zlewni Rzeki Wdy
6. Udział Gminy w Lokalnej Organizacji Turystycznej „Bory Tucholskie” i współpraca z LOT „Kociewie”
7. Znaczna ilość miejsc noclegowych w Tleniu – sąsiedniej wsi
8. Znaczna liczba obiektów obsługi turystycznej w Tleniu i okolicach
9. Przychylne nastawienie mieszkańców gminy do różnych form turystyki
10. Korzystne położenie komunikacyjne (na trasie Warlubie-Tuchola i Świecie-Starogard)
11. Rozbudowana infrastruktura komunalna wsi Wierzchy: wodociągi, kanalizacja, droga powiatowa.
12. Mocna pozycja gminy w rankingach gospodarczych i społecznych

Słabe strony:

1. Niewystarczający poziom zagospodarowania turystycznego dla obsługi form turystyki aktywnej
2. Niski standard szeregu obiektów noclegowych i obsługi turystycznej
3. Niedostateczne oznakowanie elementów zagospodarowania turystycznego
4. Słabe wyeksponowanie atrakcyjnych walorów i podkreślenie ich indywidualnych cech
5. Niski poziom infrastruktury na szlakach turystycznych (parkingi, miejsca wypoczynku)
6. Niski poziom rewaloryzacji obiektów zabytkowych i dostosowania ich do potrzeb turystyki
7. Niedostateczna oferta punktów informacji turystycznej
8. Ruch turystyczny ograniczony głównie do sezonu letniego
9. Niski poziom promocji gminy

Szanse:

1. Dalszy wzrost gospodarczy kraju, a tym samym gminy
2. Gmina jako element kraju – członka Unii Europejskiej
3. Korzystne relacje inflacyjne i oprocentowania kredytów.
4. Łatwy dostęp do kredytów
5. Możliwości dofinansowania ze źródeł pozabudżetowych
6. Możliwość stworzenia nowych miejsc pracy w sferze obsługi turystyki i uzyskiwania nowych zawodów
7. Rozwój turystyki może wyzwalać wzrost przedsiębiorczości (nie tylko w sferze bezpośredniej obsługi turystyki) adresowanej dla mieszkańców gminy i turystów

8. Systematyczne inwestowanie w infrastrukturę techniczną i komunalną może poprawić wizerunek wsi i zwiększyć popyt na usługi turystyczne
9. Podwyższanie i kształtowanie świadomości turystycznej jest szansą na aktywność gospodarczą w kierunku rozwoju turystyki
10. Korzystne zmiany prawne w zakresie gospodarki finansowej gmin i wzrost udziału gmin w podatkach.
11. Rozwój i kształtowanie aktywnych form turystyki (konna, rowerowa, strzelectwo, kajakowa, Nordic Walking)
12. Rozwój mieszkalnictwa letniskowego
13. Poprawa jakości dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych
14. Zwiększenie presji na promocję gminy, zwłaszcza form graficznych.
15. Zwiększający się ruch społeczny (organizacje pozarządowe) szansą na realizację działań pozainwestycyjnych.

Zagrożenia:

1. Wzrost oferty turystycznej prezentowanej przez inne gminy lub regiony
2. Większa promocja innych gmin lub regionów
3. Brak pracowników o odpowiednich kwalifikacjach
4. Wzrost bezrobocia
5. Zmiana przepisów podatkowych powodujących spadek wpływów do budżetu gminy
6. Pogorszenie się stanu czystości wód i powietrza
7. Pogorszenie efektywności w produkcji rolnej
8. Pożary obszarów leśnych
9. Brak koordynacji pomiędzy podmiotami obsługującymi ruch turystyczny
10. Odpływ ludzi do większych miast
11. Brak działań w zakresie gospodarki ściekowej i odpadowej
12. Szybki wzrost cen gruntów, materiałów budowlanych i robocizny
13. Konkurencja ze strony dużego miasta
14. Zaniechanie działań w zakresie zagospodarowania turystycznego

4. WIZJA I KIERUNKI ROZWOJU

Położenie wsi Wierzchy stanowi szansę na rozwój turystyczny miejscowości. Jej walory przyrodniczo – krajobrazowe, architektura wiejska, oraz istnienie wielu atrakcyjnych obiektów przyrodniczych stanowią podstawę do ukierunkowania działalności mieszkańców i władz w stronę rozwoju turystycznego. Podjęcie tego zadania umożliwi rozwój wsi, dzięki eskalacji odwiedzin turystów z Polski i zagranicy, to z kolei może przyczynić się do powstania przedsięwzięć gospodarczych z zakresu obsługi turystyki. Zmiana charakteru wsi z rolniczo – leśnego na usługowo – turystyczny z elementami przemysłu nieuciążliwego może w znaczny sposób ograniczyć bezrobocie i marginalizację społeczności lokalnej. Ograniczeniu pauperyzacji wsi może służyć również aktywizacja społeczno – kulturalna jej mieszkańców. Realizacji tego kierunku służyć może szersza działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Osiu, rozwój bazy edukacyjnej i sportowej oraz działalność organizacji społecznych, w tym: Ratownictwa Wodnego, Towarzystwa Rozwoju Gminy Osie, Bractwa Czarnej Wody, Wspólnoty Wsi nad Wdą oraz indywidualnych osób.

Wzrastający ruch obsługi turystycznej w oparciu o nieformalne stowarzyszenie – Forum Inicjatyw Turystycznych nadaje kształt i kierunki zmian w obrazie sektora turystycznego gminy Osie. Uczestnictwo w forum przedstawicieli branży turystycznej gwarantuje realizację planowanych kierunków rozwoju.

W celu realizacji powyższych założeń należałoby podjąć następujące działania:

- Zintensyfikować działania związane z promocją wsi Wierzchy
- Uściślić współpracę przy realizacji zadań służących rozwojowi turystyki
- Stworzyć i wypromować nowe produkty turystyczne
- Podwyższyć standard bazy lokalowej i usług ośrodka kolonijnego
- Uaktywnić mieszkańców wsi
- Uporządkować gospodarkę odpadową i ściekami
- Wykorzystać walory turystyczne miejscowości
- Modernizować elementy komunikacyjne (drogi, chodniki i parkingi)
- Zrewitalizować obszar kąpieliska gminnego nad Jez. Mukrz i oferowanych usług
- Zaplanować rozbudowę terenów zielonych (place i skwery) wraz z małą architekturą
- Wybudować boisko sportowe o nawierzchni sztucznej
- Rozbudować plac zabaw dla najmłodszych mieszkańców miejscowości i turystów
- Tworzyć warunki do poprawy estetyki wsi

5. PLANOWANE INWESTYCJE W MIEJSCOWOŚCI WIERZCHY W LATACH 2010 – 2017.

1. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne kąpieliska nad Jez. Mukrz w m. Wierzchy

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej i turystycznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także zwiększenie dostępności dla mieszkańców i turystów.

Celem inwestycji jest również zagospodarowanie terenu kąpieliska i plaży poprzez „uaktywnienie” terenu i podkreślenie cech rekreacyjnych.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

W ramach planowanej inwestycji zakłada się remont budynku sanitarnego- WC, w tym dla osób niepełnosprawnych i prysznice oraz modernizacją systemu odbierania ścieków ze szczelnego zbiornika, modernizacja oświetlenia, remont pomostu i wzbogacenie go o system ratownictwa w postaci wieżyczek obserwacyjnych dla ratowników, remont ogrodzenia, budowa boiska do piłki plażowej, budowa placu zabaw dla dzieci oraz zjeżdżalni do wody, poprawa stanu plaży.

Harmonogram realizacji: 2010-2011

Planowane koszty: 460 000 zł.

Źródła finansowania: 270 000 zł – LGD Bory Tucholskie, Budżet Gminy – 160 000 zł

2. Budowa drogi na osiedle Warszawa

Cel: Usprawnienie komunikacji na terenie miejscowości.

Przeznaczenie: Infrastruktura powstała w wyniku niniejszego projektu będzie wykorzystywana przez mieszkańców miejscowości i turystów do komfortowego poruszania się po miejscowości oraz do rekreacji i wypoczynku. Zostanie pobudowana nowa nawierzchnia wraz z chodnikiem.

Harmonogram realizacji: 2012- 2014 r.

Planowane koszty: 300 000 zł

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

3. Budowa drogi w kierunku na Ośrodek Kolonijny KOMETA

Cel: Usprawnienie komunikacji na terenie miejscowości.

Przeznaczenie: Infrastruktura powstała w wyniku niniejszego projektu będzie wykorzystywana przez mieszkańców miejscowości i turystów do komfortowego poruszania się po miejscowości oraz do rekreacji i wypoczynku. Zostanie pobudowana nowa nawierzchnia wraz z chodnikiem.

Harmonogram realizacji: 2014-2017 r.

Planowane koszty: 400 000 zł

Źródła finansowania: Budżet Powiatu, Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

4. Budowa przydomowych systemów oczyszczania ścieków (ok. 20 szt.)

Cel: Poprawa i ochrona środowiska przyrodniczego.

Przeznaczenie: Projekt ma za zadanie osiągnięcie norm jakościowych w zakresie oczyszczania ścieków i poprawy stanu środowiska zgodnie z obowiązującymi przepisami. W wyniku jego realizacji okolice o rzadkiej zabudowie zostaną wyposażone w infrastrukturę umożliwiającą odbiór i oczyszczanie

ścieków komunalnych. Realizacja tego przedsięwzięcia ma niezaprzeczalnie pozytywny wpływ na szeroko pojęte środowisko, a zwłaszcza kształtowanie jakości wód podziemnych i powierzchniowych.

Harmonogram realizacji: 2013 – 2016

Planowane koszty: 200 000 zł.

Źródło finansowania: Budżet Gminy, środki własne mieszkańców i środki UE.

5. Rozbudowa terenów zielonych i sportowych przy Szkole Podstawowej

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także zwiększenie dostępności dla mieszkańców.

Celem inwestycji jest również zagospodarowanie terenu szkoły poprzez „uaktywnienie” terenu i podkreślenie cech sportowych.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

Harmonogram realizacji: 2011-2017

Planowane koszty: 300 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

6. Budowa nowych i modernizacja istniejących szlaków turystycznych.

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej i turystycznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych ścieżek i szlaków turystycznych, a także zwiększenie dostępności dla mieszkańców i turystów.

Celem inwestycji jest również zagospodarowanie terenów przyległych do wsi Wierzchy poprzez „uaktywnienie” terenu i podkreślenie cech rekreacyjnych.

Harmonogram realizacji: 2011-2017

Planowane koszty: 60 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

7. Adaptacja pomieszczeń i uruchomienie świetlicy wiejską

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także zwiększenie dostępności dla mieszkańców.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

Harmonogram realizacji: 2011-2015

Planowane koszty: 150 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

8. Modernizacja drogi za wsią łącząca szosę z drogą powiatową Wierzchy-Zgorzały Most

Cel: Usprawnienie komunikacji na terenie miejscowości.

Przeznaczenie: Infrastruktura powstała w wyniku niniejszego projektu będzie wykorzystywana przez mieszkańców miejscowości i turystów do komfortowego poruszania się po miejscowości oraz do rekreacji i wypoczynku.

Harmonogram realizacji: 2013- 2017 r.

Planowane koszty: 400 000 zł

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

9. Modernizacja drogi gminnej od szosy w stronę Państwa Tomaszewskich

Cel: Usprawnienie komunikacji na terenie miejscowości.

Przeznaczenie: Infrastruktura powstała w wyniku niniejszego projektu będzie wykorzystywana przez mieszkańców miejscowości i turystów do komfortowego poruszania się po miejscowości oraz do rekreacji i wypoczynku.

Harmonogram realizacji: 2014 – 2017 r.

Planowane koszty: 200 000 zł

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

10. Budowa drogi na osiedlu przed szkołą razem z oświetleniem ulicznym

Cel: Usprawnienie komunikacji na terenie miejscowości.

Przeznaczenie: Infrastruktura powstała w wyniku niniejszego projektu będzie wykorzystywana przez mieszkańców miejscowości i turystów do komfortowego poruszania się po miejscowości oraz do rekreacji i wypoczynku.

Harmonogram realizacji: 2014 – 2017 r.

Planowane koszty: 200 000 zł

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

11. Wymiana stolarki okiennej w budynku starej szkoły (ok. 23 szt) i drzwi zewnętrznych.

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu.

Dzięki realizacji inwestycji nastąpi oszczędność energii w obiekcie szkoły oraz poprawi się estetyka obiektu.

Harmonogram realizacji: 2011- 2013 r.

Planowane koszty: 30 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

12. Instalacja paneli słonecznych do ogrzewania budynku szkoły

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu.

Dzięki realizacji inwestycji nastąpi oszczędność energii w obiekcie szkoły, a tym samym poprawa jakości powietrza w wyniku mniejszego zużycia paliw stałych.

Harmonogram realizacji: 2012-2017 r.

Planowane koszty: 80 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

13. Wymiana ogrodzenia przy szkole podstawowej

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie: Celem nadrzędnym inwestycji będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także poprawa bezpieczeństwa uczniów i użytkowników obiektów szkolnych.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

Harmonogram realizacji: 2010

Planowane koszty: 16 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, środki krajowe i UE.

14. Budowa boiska wielofunkcyjnego o nawierzchni sztucznej

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie:

Celem inwestycji jest zagospodarowanie terenu szkoły poprzez „uaktywnienie” terenu i podkreślenie cech sportowych. Celem też będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także zwiększenie dostępności terenu dla mieszkańców.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

Planowana jest budowa boiska wielofunkcyjnego o nawierzchni sztucznej o wymiarach ok.20-25 X 40-50 m. wraz z trybunami do 100 miejsc siedzących.

Harmonogram realizacji: 2012-2014

Planowane koszty: 450 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, PROW Woj. Kuj.-Pom., inne.

15. Budowa centrum rekreacyjnego z placem zabaw

Cel: Poprawa stanu infrastruktury społecznej.

Przeznaczenie:

Celem inwestycji jest zagospodarowanie terenu szkoły poprzez „uaktywnienie” terenu i podkreślenie cech rekreacyjnych. Celem też będzie osiągnięcie wysokich standardów technicznych i estetycznych obiektu, a także zwiększenie dostępności terenu dla mieszkańców.

Dzięki realizacji inwestycji będzie możliwe organizowanie różnego rodzaju imprez i zajęć dla dzieci i młodzieży (mieszkańców gminy, jak i turystów) oraz pojawi się szansa na pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży.

Planowana jest budowa placu zabaw z urządzeniami technicznymi, zadaszeniami, miejscem na ognisko i siedzeniami – zadaniem w całości lub elementach funkcjonalnych.

Harmonogram realizacji: 2012-2014

Planowane koszty: 200 000 zł.

Źródła finansowania: Budżet Gminy, PROW Woj. Kuj.-Pom., inne.

Plan odnowy miejscowości Wierzchy na lata 2010 – 2017.

Lp	Nazwa	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne kąpieliska nad Jez. Mukrz w m. Wierzchy		460000						
2	Budowa drogi na osiedle Warszawa			10000	290000				
3	Budowa drogi w kierunku na Ośrodek Kolonijny KOMETA (droga powiatowa)							400000	
4	Budowa przydomowych systemów oczyszczania ścieków (ok. 20 szt.)				50000	50000	50000	50000	
5	Rozbudowa terenów zielonych i sportowych przy Szkole Podstawowej	10000					100000		190000
6	Budowa nowych i modernizacja istniejących szlaków turystycznych		10000		15000		15000		20000
7	Adaptacja pomieszczeń na świetlicę wiejską						50000		100000
8	Modernizacja drogi za wsią łącząca szosę z drogą powiatową Wierzchy-Zgorzały Most							400000	
9	Modernizacja drogi gminnej od szosy w stronę Państwa Tomaszewskich							200000	
10	Budowa drogi na osiedlu przed szkołą razem z oświetleniem ulicznym						200000		
11	Wymiana stolarki			30000					

	okiennej w budynku starej szkoły (ok. 23 szt) i drzwi zewnętrznych.								
12	Instalacja paneli słonecznych do ogrzewania budynku szkoły				30000		50000		
13	Wymiana ogrodzenia przy szkole podstawowej	16000							
14	Budowa boiska wielofunkcyjnego o nawierzchni sztucznej					450000			
15	Budowa centrum rekreacyjnego z placem zabaw					50000	50000	100000	
	RAZEM:	26000	470000	40000	385000	550000	515000	1150000	310000

Ogółem pozycje od 1-15: wartość 3 446 000 zł